

УДК [398.33:27-564.12-565.9-312.8](477=161.2)"18/20"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.01.205>

«ЗЕМЛЯ ТОДІ ЗДВИГНЕТЬСЯ, ПОВЕРТАЄТЬСЯ ЛІТО НА ЗИМУ»: ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ У СВАТІ ЗДВИЖЕННЯ

Володимир ДЯКІВ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-4364>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут народознавства НАН України,
відділ етнології сучасності,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна;
старший викладач, Національний університет
«Львівська політехніка», кафедра української мови
Інституту гуманітарних та соціальних наук,
вул. С. Бандери 12, 79013, Львів, Україна,
e-mail: d.v.m.1029@gmail.com

Актуальність статті зумовлена потребою дослідити народно-релігійні вірування та уявлення українців, що пов'язані зі святом Здвиження (Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього), у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду у календарній обрядовості. *Об'єктом* дослідження є народні календарні обряди українців, що пов'язані зі святом Здвиження, а *предметом* є певні прояви народної християнської релігійності в цій обрядовості. Територіально й хронологічно в статті зосереджено увагу на охопленні етнографічних регіонів України в період першої половини ХІХ — початку ХХІ століття. *Мета* окресленої праці полягає у виокремленні прикметних традиційного ранньозимового періоду народно-релігійних уявлень і вірувань, визначенні традиційної основи та інноваційних змін, особливостей розвитку ідейно-змістових і структурних складових, елементів та деталей. *Джерельною базою* статті стали головні архівні та польові матеріали, а також наукова література, що стосується окресленої теми. При розгляді зазначених матеріалів було використано в основному порівняльно-типологічний та історично-культурологічний методи, а також елементи структурно-типологічного, географічного та інших методів етнологічної науки.

Ключові слова: Здвиження, народна релігійність, календарна обрядовість, традиція, вірування, функціонування.

Volodymyr DIAKIV

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-4364>

Ph.D of Philological Sciences,

Senior Researcher Fellow

of the Ethnology Institute of the National Academy
of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79008, Lviv, Ukraine;

Lviv Polytechnic National University,

Department of the Ukrainian language Institute

of Humanities and Social Sciences,

12, Bandera street, 79013, Lviv, Ukraine,

e-mail: d.v.m.1029@gmail.com

«THE EARTH THUS SHIFTS AND SUMMER TURNS INTO WINTER»: PECULIARITIES OF FOLK RELIGIOSITY IN THE CELEBRATION OF THE FEAST OF THE EXALTATION OF THE HOLY CROSS

Introduction. The relevance of this paper is conditioned by the need to explore the folk and religious beliefs and views of Ukrainians associated with the Feast of the Exaltation of the Holy Cross (Exaltation of the Holy and Life-Giving Cross of the Lord) in the context of the preconditions for the Christmas and New Year period in calendrical rites.

Problem Statement. The subject matter of the study is the folk calendrical rites of Ukrainians associated with the Feast of the Exaltation of the Holy Cross, particularly the traditional calendrical rites in the context of the preconditions for the pre-Christmas and New Year period. The scope of the study is the specific manifestations of folk Christian religiosity in these rites.

Purpose. The purpose of the outlined work is to highlight the folk and religious views and beliefs inherent in the traditional early winter period, to determine the traditions framework and further transformations, and the peculiarities of the development of ideological, substantial, and structural components, elements, and details.

Materials and Methods. The source base of the paper comprises mainly archive materials and field data, as well as academic literature on this topic. The main methods were comparative typological and culture-historical ones, as well as elements of structural and typological, geographical, and other methods of Ethnology.

Conclusion. The preconditions for the pre-Christmas and New Year period in Ukrainians' traditional calendrical rites begin as early as during the autumn period, including on the Feast of the Exaltation of the Holy Cross. This is confirmed by the folk and religious views and beliefs representative of the traditional early winter period, in particular those associated with the observance of the rules of godly behavior, due respect for the Feast, and the appropriate celebration of the Feast of the Exaltation of the Holy Cross, etc. In these fundamentally traditional views and beliefs of Ukrainians, a particular development of certain folk and religious components is evident. Later on, Christianity put its stamp upon these beliefs and views. Christian beliefs and views merged with the previous ones, complementing and enriching them with their own images, motives, and plots in a particular way.

Keywords: the Feast of the Exaltation of the Holy Cross, folk religiosity, calendar rituality, tradition, beliefs, functioning.

Вступ. Народньо-релігійні вірування та уявлення українців, що пов'язані зі святом Здвиження (Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього), у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду в календарній обрядовості сягають своїм корінням давніх, ще дохристиянських часів. Окреслена проблема є складовою частиною ширшої теми дослідження, яка стосується специфіки розвитку народної релігійності українців у традиційному календарі зимового циклу, зокрема різдвяно-новорічного, оскільки саме цей період привертає увагу з огляду на збереженість давніх дохристиянських ідейно-змістових елементів, а також їх цікавого поєднання з відповідними елементами пізніших часів.

Як показують дослідження, своєрідні передумови передріздвяно-новорічного періоду в календарній обрядовості українців спостерігаються вже восени. І оскільки свята Семена, Михайлового чуда та Різдва Богородиці вже були предметом нашої праці з цього погляду, то тут спробуємо своєрідно продовжити попередні дослідження, зосереджуючи увагу на наступному після Різдва Богородиці святі — Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього, або Здвига, Здвиження. Цим, власне, і зумовлена *актуальність* статті.

В окресленій праці ставимо за *мету* виокремити прикметні традиційному ранньозимовому періоду народно-релігійні уявлення і вірування, визначити традиційну основу та інноваційні зміни, особливості розвитку ідейно-змістових і структурних складових елементів та деталей.

Об'єктом дослідження є народні календарні обряди українців, що пов'язані зі святом Здвиження, зокрема традиційна календарна обрядовість у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду. *А предметом* дослідження — певні прояви народної християнської релігійності в цій обрядовості.

Територіально і хронологічно зосереджуємо увагу на охопленні етнографічних регіонів України в період першо половини ХІХ — початку ХХІ століття.

На основі архівних і польових *джерел*, а також наукової літератури на прикладі свята Здвиження аналізуємо розвиток своєрідної народної релігійності в традиційній календарній обрядовості українців у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду. У статті використовуємо в основному порівняльно-типологічний та історично-культурологічний *мето-*

ди, а також елементи структурно-типологічного, географічного та інших методів етнологічної науки.

Як показують дослідження, у календарній обрядовості українців зимового циклу загалом порівняно найкраще збереглися релікти звичаїв і традицій ще дохристиянських часів. Завдяки цьому є можливість простежити специфіку їхнього розвитку. Початки передумов передріздвяно-новорічного періоду в традиційному календарі українців припадають уже на осінній час. Відповідні питання з цього аспекту ми вже розглянули в попередніх своїх працях, зокрема «Свято Семена: народна релігійність у традиційній календарній обрядовості українців на тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду» [1], «Свято Михайлове чудо: народна релігійність у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду календарної обрядовості українців» [2; 3], «Різдво Богородиці: народно-релігійні вірування та уявлення на тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду у календарній обрядовості українців» [4]. Тому тут спробуємо своєрідно продовжити дослідження народно-релігійних вірувань та уявлень українців на тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду, зокрема на прикладі календарної обрядовості, що пов'язана зі святом Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього, або, як ще називають, святом Здвига, Здвиження (14 вересня). При цьому використаємо, в основному, порівняльно-типологічний та історично-культурологічний *методи*, а також елементи структурно-типологічного, географічного та інших методів етнологічної науки.

Основна частина. Народньо-релігійні вірування та уявлення українців, що пов'язані зі святом Здвиження (Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього), у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду в календарній обрядовості сягають своїм корінням давніх, ще дохристиянських часів. Відлуння цієї традиції простежуємо в збережених зразках фольклору (зокрема пареміях на зразок «На Здвиження земля двигнеться ближче до зими», «Земля двигне ся: повертаєть ся літо на зиму, і год увесь двигнеть ся і все»), у давніх писемних пам'ятках (наприклад, «Повчання» Володимира Мономаха) тощо. Відомі українські й закордонні вчені та дослідники не раз торкалися цієї проблеми. На їхні праці будемо покликатися далі в нашому дослідженні при розгляді конкретних питань.

Стосовно свята Здвиження натрапляємо на інформацію серед матеріалів дослідника А. Петрушевича, який, зокрема, простежує зв'язок сучасних йому українських уявлень і прикмет про вирій зі згадкою в давньоукраїнській пам'ятці — «Повчанні» Володимира Мономаха, а саме: «(МР[малоруске, тобто українське. — В. Д.]) Здвиженъе. Птицы начинають улетать и гадюкъ уходитъ на зиму въ вырай. О ласточкахъ думаютъ, что они не улетаютъ на зиму въ теплый вырай (гдѣ то за морем) но, сдѣпясь ножками одна съ другою, зимуютъ на днѣ рѣкъ, озеръ. Въ поученіи Владимира Мономаха сказано: птицы небесныя изъ ирья идутъ...» [5, с. 70]. А. Петрушевич згадує також про уявлення стосовно особливостей погоди в цей період, зокрема стосовно переходу від осені до зими: «(ВР[великоруске, тобто російське. — В. Д.]). Кафтанъ съ шубой сдвигается», «На Воздвиженіе зазимки — мужику не бѣда» [5, с. 70].

Показово, що сучасний український вчений Олександр Курочкін в етимології цього народного свята Здвиження (від дієслова «двигатися»), яке знаменує поворот з осені на зиму, простежує ідею змін — циклічних біоритмів природи. При цьому ілюструє свою думку характерними прикметами та прислів'ями: «На Здвиження земля движеться ближе до зими», «На Здвиження жупан з кожухом помінялися, а осінь із зимою», «Воздвиження тепло зсуне, а холод насуне» та ін. [6, с. 164].

За церковними ж джерелами, як справедливо зазначає згадуваний автор, «свято Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього встановлено на честь «обретіння» — віднайдення Єленою — матір'ю римського імператора Костянтина у IV ст. Хреста, на якому, ніби, був розп'ятий Ісус Христос» [6, с. 164].

Своєрідно доповнюють цю інформацію стосовно свята Здвиження етнографічні матеріали з Гуцульщини Петра Шекерика-Дониківа, який, зокрема, відзначає, що «Здвиженіє, 27.IX — урочесте велике с'єто рокове». А далі цитований автор продовжує: «На Здвиженіє говіют. На Здвиженіє уся диханія ховаєтци на зиму у землю, а на Благовішніє вилізає. Земня ни приймає лиш тоту гадину, шо укусит чьоловіка. Уна узимі здихає из студени на земни.

Від Здвиженія зачинают видлітати гуси и инчі птахи у теплі краї. Єк летєт гуси, то восени заштири неділі зима, а навесні — весна» [7, с. 58].

Відомий український вчений Іван Франко у своїй праці «Народний календар», що побачила світ у п'ятому томі «Етнографічного Збірника» у 1898 р., подає відомості, які своєрідно доповнюють зазначену інформацію: «Чесний хрест (д. 14 вересня). На Чесного хреста все гаде ховає ся в землю або в воду. Для того по Чеснім хресті вже не можна купати ся, від тепер вода «нечиста». Тільки та гадина, що вкусила когось у літі («грішна гадина»), не ховає ся того дня, бо її земля не приймає і вона мусить загинути «верх землі» [8, с. 210].

Тут, зокрема, простежуємо цікаву народну інтерпретацію поведінки плазунів у цей період («гаде ховає ся в землю або в воду») у пов'язаності зі заборорою купатися («Для того по Чеснім хресті вже не можна купати ся, від тепер вода «нечиста»), а також — художне відображення мотивів гріха та покарання, а саме: про «грішну гадину» (бо вкусила когось влітку), яка не може сховатися того дня («бо її земля не приймає») і мусить загинути «верх землі» (покарання за гріх).

Подібні відомості, щоправда, значно редуковані, подає і Євген Онацький у четвертій книзі «Літери Ж—Й» «Української Малої Енциклопедії. У 8 томах і 16 книгах» (Буенос-Айрес [Аргентина], 1959): «Здвиги, Здвиження — свято св. Хреста 14 вересня ст.ст.: «Земля тоді здвигнеться, повертається літо на зиму, і гади ховаються в землю» [9]. При цьому вчений покликається, вочевидь, на матеріали Юрія Жатковича, зокрема працю «Замітки етнографічні з Угорської Русі», що була опублікована на сторінках «Етнографічного Збірника» [10, с. 9].

Відомий український вчений Михайло Зубрицький у своїй праці «Народний календар, прив'язані до днів в тиждні і до рокових свят. (Записані у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах)», що побачила світ у третьому томі (за редакцією відомого вченого Хведора Вовка) «Матеріялів до українсько-руської етнології» (Львів, 1900), подає серед інших, власноруч записаних етнографічно-фольклорних матеріалів у селі Мшанець Старосамбірського повіту і по сусідніх селах, цікаві відомості про свято Здвиження: «Здвиг (14 вересня). На Здвиг розбирають вівці з салашу. Хто держить салаш, доїть вівці до Здвигу, а в той день кожний газда бере свої вівці з кошари домів. Хто має охоту, зганят осінку. Ставит кошару на поли, іде по газдох і просит, щоби йому дали свої вівці. Коли збере більше овець, пасе, а за труд загноїт собі біль-

ший або менший кусник поля. Се залежит від того, як довго пасе. По Здвизіх дойти не можна вівці.

Сей звичай в горах певно давний. Посьвідчає се побіжне письмо жукотинського декана і пароха в Лімні (турецького пов.) о. Клима Турчмановича, вислане до всіх парохій в 1837 р.» [11, с. 48]. Далі автор «для повноти подає се письмо в цілости» [11, с. 48—49].

З усього видно цікаве відображення народної релігійності, що стосується властиво християнських елементів свята Здвиження і традиційних побутових, господарських, у пов'язаності з відповідними народними світоглядними уявленнями, віруваннями та спостереженнями. При цьому, як свідчить лист отця Турчмановича, офіційна церква намагалася боротися з такими своєрідними проявами народної релігійності на місцях.

На завершення М. Зубрицький подає текст «Пісні про святу Їльону», який записав у «Мшанці в марті 1884 р.» від своєї кухарки Анни Кіхтан, «родом з Галівки, староміського пов[іту]», зазначаючи, що вона її співала [11, с. 49—50]. Вочевидь, цю пісню виконували в окреслений календарний період [11, с. 49—50].

Як показують дослідження, особливо поширеними в цей період були вірування та уявлення, пов'язані з тлумаченням самої назви свята в душі народної етимології, а саме: «Воздвиження» «Здвиження», «Здвиґа» «Земля двигне ся», «год увесь двигнеть ся», «повертається літо на зиму». Підтвердження цієї думки прочитується, приміром, у праці українського фольклориста, етнографа, мовознавця, дійсного члена НТШ Митрофана Дикарива «Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волости) у Вороніжщині (Записано від Наталі Дикаревої, Петра Короля, Гальки Мироненкової, Гальки Михайленкової, Віри і Петра Тарасевських і др.)», яка побачила світ уже після смерті автора у 1905 р. на сторінках шостого тому «Матеріялів до українсько-руської етнольоґії» (за редакцією Хведора Вовка). Тут автор, зокрема, наводить серед інших етнографічно-фольклорних матеріалів і такі, в яких простежуємо також відображення уявлень і вірувань про завершення старого і початок нового господарського року, зими, що пов'язані зі святом Здвиження: «Зодвиження Чесного Хреста. Земля двигне ся: повертаєть ся літо на зиму, і год увесь двигнеть ся і все» [12, с. 144].

Зі святом Здвиження пов'язують також передбачення погоди на «цілу зиму». Такі думки підтвер-

джують і матеріали, в яких простежуємо відображення спостережень за змінами у природі, у поведінці птахів, плазунів тощо. Ці народні тлумачення обростали новими елементами уже, вочевидь, пізнішого часу, своєрідно християнізувалися (як-от, «ангел від Бога посланий» і т. ін.). Ось як, приміром, зазначає про це Володимир Шухевич у своїй згадуваній праці: «Воздвижене Чес[ного]. Хр[иста].

На Здвижене 14/ІХ, (27/ІХ) сходять ся усі гадини до одної старшої; тотя є ангел від Бога посланий, що на тот день переверг ся у гадину. Гадини збирають ся тому разом, бо они літували на землі, їм стало вже холодно, пора їти у головиці — теплиці, аби там візимувати; тотя старша веде їх у такі головиці» [13, с. 266].

З усього видно, що такі та подібні народні вірування й уявлення у пов'язаності зі святом Здвиження мають давню традицію в нашій етнокультурі, були поширеними свого часу в різних місцевостях України. Про це свідчать згадані уже та інші матеріали і дослідження українських авторів другої половини ХІХ — початку ХХ ст., як-от: «На Здвиження не годиться ходити в ліс, щоб не попасти в ту пороху, де гадюки сплять...», «Того дня гріх їсти огірки і все, що в середині має форму хреста», «На Карпатській Україні казали, що з Здвиґів починаються капустяні вечори, бо лиш та капуста буде добра, що її по Здвиґах кладуть у барило» тощо [9].

Підтвердження цієї думки простежуємо і в працях наших сучасників. Так, зокрема, особливе поширення таких та подібних фольклорно-етнографічних матеріалів з окресленої теми, в яких фігурують плазуни (гадюки, змії), вочевидь, дало підстави О. Курочкіну вважати, що «українці, подібно до інших слов'янських народів, відзначали Воздвиження як свято «від гадюки» або «зміїне свято» [6, с. 164].

Далі цитований автор продовжує, наводячи аргументи на підтвердження своєї думки про існування в минулому в українців культу хтонічних тварин: «Вважали, що саме цього дня всі плазуни одночасно вирушають до місць своїх зимових сховищ під землю. Вони збираються у великі клубки до глибоких ям і лижуть там свій «гадючий камінь». З різних регіонів України походять легенди про «зміїні скарби», про людей, які потрапляють у гадюче царство, про «старшу над гадюками» тощо. Усі ці фольклорні сюжети свідчать про глибоке почуття страху, яке викликали у людей небез-

печні плазуни, і водночас підтверджують існування в минулому культу хтонічних тварин» [6, с. 164].

Як показують матеріали, з цим святом Здвиження пов'язуються також табу, заборони на певні види робіт, зокрема господарських: «Існувала прикмета, що 14 (27) вересня не варто було розпочинати будь-яку серйозну господарську справу, оскільки вона обов'язково закінчиться невдачею» [6, с. 164]. Водночас для інших видів робіт, наприклад, торгівлі, цей день вважався сприятливим: «Натомість це свято вважалося сприятливим для торгівлі і дозвілья, тому й говорили: «Здвиження — день ярмарків і храмів»» [6, с. 164].

В цьому аспекті пов'язаності зі святом Здвиження привертають увагу матеріали, що стосуються побуту опришків, опришківського руху в Україні, які зафіксував свого часу Петро Шекерик-Доників: «Давно по Здвижінню розходилися опришки на зимівлю, а навесні, на Юрія избералися на умовлених увосени місцях. Єк си розлучели на Здвижіне, то збералися разом на високих кичерах, там стрілили з пістолет, шо аж дим верхьи уквивав, а витак здвигалися розходити кождий у свою — на зимівлю. Єк си исходили на Юрія докупи, то таксамо набувалися и рушели великим товариством на розбій» [7, с. 58].

Далі цитований автор додає цікавий матеріал, в якому простежуємо яскравий прояв власне народної релігійності, поєднання, синкретизм народних, дохристиянських та християнських елементів: «Третої днини по Здвижінню — Осафата, того, шо его Осафатова долина, на икій будет Страшний Суд. Тої днини нічьо ни роб'єт, аби си мочі видіти на Осафатовій долині, єк будет Страшний Суд» [7, с. 58].

Вже наведені та ціла низка інших матеріалів і досліджень влучно ілюструють специфічний розвиток своєрідної народної релігійності у традиційній календарній обрядовості українців та інших європейських народів, спільні та відмінні риси традиційного календаря українців з іншими європейськими народами загалом, у тому числі й зокрема народно-релігійних вірувань та уявлень на тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду у пов'язаності зі Здвиженням. Таку думку підтверджують і праці наших попередників — учених і дослідників, які в тій чи іншій мірі торкалися окресленої теми, а саме: Івана Франка, Петра Шекерика-Доників, Михайла Зубрицького, Володимира Шухевича, Олександра Курочкіна

та інших. Підтвердження цієї думки простежуємо і в результатах польових досліджень попередників, які зберігаються в архівах, а також — у результатах польових досліджень автора цієї статті.

Висновки. Проведені дослідження дають підстави для думки, що в українській науці з історико-етнологічного погляду порівняно мало розпрацьоване це свято Здвиження.

Як показують дослідження, на підставі викладеного та проаналізованого матеріалу можна припустити, що початок передумов передріздвяно-новорічного періоду у традиційній календарній обрядовості українців спостерігається вже в осінній період, зокрема й на свято Здвиження. На тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду уже на це свято Здвиження спостерігається специфічний розвиток своєрідної народної релігійності у традиційній календарній обрядовості українців. На це вказують і таку думку підтверджують характерні для традиційного ранньозимового періоду (початку нового господарського року та ін.) народно-релігійні уявлення і вірування, зокрема, що пов'язані з дотриманням норм благочестивої поведінки, суворого дотримання належної поваги до святого і відповідного святкування Здвиження тощо. У цих, традиційних у своїй основі, уявленнях і віруваннях українців виразно простежується своєрідний розвиток певних народно-релігійних складових. Пізніше уже християнство наклало свій відбиток на ці вірування та уявлення. Християнські вірування та уявлення поєдналися з попередніми, своєрідно доповнивши, збагативши їх своїми образами, мотивами, сюжетами. Ці народно-релігійні уявлення та вірування, як показують дослідження, збереглися у духовній традиційній культурі українців здебільшого дуже фрагментарно. Головними причинами цього, очевидно, стали згубний вплив політичних обставин войовничо-атеїстичного характеру у ХХ столітті, а також, мабуть, і міжпоколінна трансмісія та загалом глобалізаційні явища. Це, а особливо вплив останніх двох чинників, спостерігається й до теперішнього часу. А нестерпні випробування, що випали на долю українського народу в останнє десятиліття у зв'язку з російсько-українською війною, вочевидь, продовжують завдавати непоправної втрати і в цій ділянці традиційної культури, зокрема шляхом відвертого, жорстокого, масового фізичного і духовного знищення української нації московським рашизмом.

1. Дяків В. Свято Семена: народна релігійність у традиційній календарній обрядовості українців на тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду. *Народознавчі зошити*. 2019. № 2 (146). С. 293—302. DOI: 10.15407/nz2019.02.293.
2. Дяків В. Свято Михайлове чудо: народна релігійність у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду календарної обрядовості українців. *SWorld Journal: International periodic scientific journal. Indexed in INDEX COPERNICUS. Issue № 2. Part 3*. October 2019. Bulgaria: D.A. Tsenov Academy of Economics — Svishtov. С. 66—76. DOI: 10.30888/2410-6615.2019-02-03-001.
3. Дяків В. Свято Михайлове чудо: народна релігійність у контексті передумов передріздвяно-новорічного періоду календарної обрядовості українців. *SCIENCE FOR MODERN HUMANITY: Conference proceedings. Indexed in INDEX COPERNICUS*. October 2019. Bulgaria: SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics — Svishtov. С. 94—96.
4. Дяків В. Різдво Богородиці: народно-релігійні вірування та уявлення на тлі передумов передріздвяно-новорічного періоду у календарній обрядовості українців. *Народознавчі зошити*. 2022. № 6 (168). С. 1439—1447. DOI: 10.15407/nz2022.06.1439.
5. Петрушевич А.С. *Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников и хозяйственных занятий, примет и гаданий*. Львов, 1866. 100 с.
6. Курочкін О. *Святковий рік українців (від давнини до сучасності)*. Біла Церква, 2014. 392 с.
7. Шекерик-Доників П. *Рік у віруваннях гуцулів. Вибрані твори*. Верховина, 2009. 352 с.
8. Франко І. Народний календар. *Етнографічний Збірник*. 1898. Т. V. С. 203—210.
9. Онацький Є. Здвиги, Здвиження. *Онацький Євген. Українська Мала Енциклопедія: у 8 томах і 16 книгах*. Буенос-Айрес (Аргентина), 1959. Книга 4: Літери Ж—Й. С. 487.
10. Жаткович Ю. Замітки етнографічні з Угорської Руси. *Етнографічний Збірник*. 1896. Т. II. С. 1—38.
11. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тижні і до рокових сьвят. (Записані у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах). *Матеріяли до українсько-руської етнології*. Львів, 1900. Т. III. С. 33—60.
12. Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волости) у Вороніжщині (Записано від Наталі Дикаревої, Петра Короля, Гальки Мироненкової, Гальки Михайленкової, Віри і Петра Тарасевських і др.). *Матеріяли до українсько-руської етнології*. 1905. Т. VI. С. 114—204.
13. Шухевич В. Гуцульщина. Четверта часть. XVII: обряди церковні. *Матеріяли до українсько-руської етнології*. 1904. Т. VII. С. 1—272.

REFERENCES

- Dyakiv, V. (2019). Feast of saint Simeon: folk religiosity in traditional calendar ritualism of Ukrainians against the background of pre-New Year and pre-Christmas period. *The Ethnology Notebooks*, 2 (146), 293—302. DOI: 10.15407/nz2019.02.293 [in Ukrainian].
- Dyakiv, V. (2019, october). The feast of St. Michael's: folk religiosity against the background of pre-New Year and pre-Christmas period of calendar ritualism of Ukrainians. *SWorld Journal: International periodic scientific journal. Indexed in INDEX COPERNICUS* (Issue 2, part 3, pp. 66—76). Bulgaria: D.A. Tsenov Academy of Economics — Svishtov. DOI: 10.30888/2410-6615.2019-02-03-001 [in Ukrainian].
- Dyakiv, V. (2019, october). The feast of St. Michael's: folk religiosity against the background of pre-New Year and pre-Christmas period of calendar ritualism of Ukrainians. *SCIENCE FOR MODERN HUMANITY: Conference proceedings. Indexed in INDEX COPERNICUS* (Pp. 94—96). Bulgaria: SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics — Svishtov [in Ukrainian].
- Dyakiv, V. (2022). The Nativity of the Mother of God: folk-religious beliefs and ideas against the background of the pre-Christmas-New Year period in the calendar rituals of Ukrainians. *The Ethnology Notebooks*, 6 (168), 1439—1447. DOI: 10.15407/nz2022.06.1439 [in Ukrainian].
- Petrushevych, A.S. (1866). *All-Russian journal of church, family and folk holidays, household chores, omens and fortune telling*. Lviv [in Russian].
- Kurochkin, O. (2014). *Festive Year of Ukrainians from Ancient Times to the Present* (P. 392). Bila Tserkva [in Ukrainian].
- Shekeryk-Donykiv, P. (2009). *The year in Hutsul beliefs. Selected works*. Verkhovyna [in Ukrainian].
- Franko, I. (1898). Folk calendar. *Etnohrafichnyj Zbirnyk* (Vol. V, pp. 203—210) [in Ukrainian].
- Onatskyi, Y. (1964). The Feast of the Exaltation of the Holy Cross. In Onatskyi Yevhen. *Ukrainian small encyclopedia: in 8 volumes and 16 books* (Vol. 4, p. 487). Buenos Aires (Argentina) [in Ukrainian].
- Zhatkovych, Yu. (1896). Ethnographic Notes from Hungarian Rus. *Ethnographic collection* (Vol. 2, pp. 1—38) [in Ukrainian].
- Zubrytskyi, M. (1900). Folk calendar. Folk customs and beliefs associated with days of the week and yearly holidays. *Materials for Ukrainian ethnology* (Vol. 3, pp. 33—60) [in Ukrainian].
- Dykarev, M. (1905). Folk calendar of Vályki Uyezd (Borisovo Volost) in Voronezh region. *Materials for Ukrainian ethnology* (Vol. VI, pp. 114—204) [in Ukrainian].
- Shukhevych, V. (1904). Hutsulshchyna. Fourth part. XVII: Church rituals. *Materials for Ukrainian ethnology* (Vol. VII, pp. 1—272) [in Ukrainian].